

Łukasz TOMCZYK, Jolanta MAĆKOWICZ, Olga WYŻGA,
Patrycja CURYŁO-SIKORA, Anna DUDA, Anna MRÓZ,
Barbara PIETRYGA-SZKARŁAT

Poza rynkiem pracy i systemem edukacyjnym. NEETs jako wyzwanie dla edukacji dorosłych

Outside the labour market and education system.
NEETs as a challenge for education of adults

Słowa kluczowe: NEET, młodzi dorośli, Polska, Europa, ekonomia i rynek pracy.

Key words: NEET, young adults, Poland, Europe, economics and the labor market.

Abstract: The aim of the article is to describe young adults, being outside the job market and system of education. This group is determined by an acronym NEET (Eng. Not in employment, education or training). Young adults included in this category are a real challenge for educating adults in the following aspects: diagnosis, creating system solutions minimizing the phenomenon of belonging to margin groups, or creation of methodological solutions favoring efficient and relatively fast social inclusion in the job market, or inclusion in formal and non-formal education. According to data collected, every fifth young adult in Europe may be classified as a NEET.

Definicyjne ujęcie zjawiska NEET. Sytuacja na rynku pracy i wszystkie jej uwarunkowania, które polegają głównie na zamianie rynku pracodawcy na rynek pracownika oraz sytuacja demograficzna związana ze starzejącymi się społeczeństwami w całej Unii Europejskiej, powinny stwarzać komfortowe warunki do różnych form aktywności ludzi młodych. Tymczasem w skali globalnej coraz większym problemem zarówno dla rynku pracy, jak i edukacji staje się zjawisko określane jako NEET, które dotyczy generacji młodych osób, nie do końca rozpoznanej i którą nazwa się NETT-sami. W literaturze przedmiotu zawarte są informacje, że termin ten jest akronimem pochodzącym od angielskich słów: *Not in Education, Employment, or Training* (Szczęśniak, Rondon, 2011, s. 242). Można też spotkać się ze stanowiskiem, że jest to skrót od innego sformułowania: *Neither in Employment nor in Education and Training* (Saczyńska-Sokoł, Łojko, 2016, s. 98).

Analizując polskie opracowania naukowe i publicystyczne dotyczące tej kategorii osób, można spotkać się m.in. z następującymi określeniami opisywanej grupy młodzieży: *młodzi trzy razy nic, generacja nic, pokolenie „ani-ani”, młodzież beczynna,*

biernie pokolenie, pokolenie młodych nierobów, młodzi roszczeniowi, pokolenie straconych, pokolenie stracone, młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym, młody bezrobotny (Szcześniak, Rondon, 2011).

Zjawisko to odnosi się zatem do ludzi młodych znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy oraz rynku usług edukacyjnych. Problem młodzieży nieuczącej się i niepracującej został zauważony już w latach sześćdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych (Szcześniak, Rondon, 2011).

W Europie pierwsze próby identyfikacji i charakterystyki zjawiska NEET podjęte zostały w Wielkiej Brytanii w latach osiemdziesiątych dwudziestego wieku (Eurofound, NEETs, 2012). Związane to było z wprowadzeniem zmian w systemie zasiłków dla bezrobotnych, których pozbawieni zostali w dużej części młodzi ludzie, w wieku 16–18 lat.

Oficjalnie termin NEET po raz pierwszy użyty został w 1999 roku w brytyjskim raporcie rządowym *Bridging the gap*, w kontekście sytuacji osób w wieku 16–18 lat, którzy przez co najmniej 6 miesięcy nie pracowali, nie uczyli się i nie uczestniczyli w żadnych szkoleniach. Raport ten służył ocenie wielkości tego zjawiska, analizie przyczyn jego występowania oraz wskazaniu rozwiązań w Wielkiej Brytanii.

W literaturze międzynarodowej trudno doszukać się jednolitego standardu definicyjnego zjawiska NEET (Elder, 2015, s. 1–2). W 2010 roku Komitet ds. Zatrudnienia UE (EMCO – *Employment Committee*) ustalił definicję NEET, bazując na definicji zatrudnienia utworzonej przez Międzynarodową Organizację Pracy (MOP). Zgodnie z tą definicją kategoria NEET obejmuje następujące osoby: bezrobotne, nieuczestniczące w jakichkolwiek formach nauki i szkoleń oraz biernie zawodowo.

Dodatkowego wyjaśnienia wymaga czynnik statusu osób będących w trakcie nauki lub szkolenia. Zgodnie z założeniami Eurostatu, uwzględniającymi definicję MOP, daną osobę uznaje się za uczestniczącą w systemie nauki lub szkolenia, gdy: jest w trakcie praktyki, jest uczestnikiem rządowego programu zatrudnienia lub programu szkoleń, pracuje lub studiuje w celu zdobycia kwalifikacji, była uczestnikiem systemu edukacji lub szkoleń zawodowych w ciągu czterech ostatnich tygodni poprzedzających badanie statystyczne, jest zapisana na kurs kształcenia i wciąż czeka na moment rozpoczęcia lub ponowne podjęcie kursu (Balcerowicz-Szkutnik, Wąsowicz, 2016, s. 239–256).

W Polsce najczęściej mianem NEET-s, zgodnie z definicją przyjętą w Programie Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój (2015), jest określana osoba w wieku 15–29 lat, która spełnia łącznie trzy warunki: nie pracuje (czyli jest bezrobotna lub bierna zawodowo), nie kształci się (czyli nie uczestniczy w kształceniu formalnym w trybie stacjonarnym – kształceniu w systemie szkolnym na poziomie szkoły podstawowej, gimnazjum, szkół ponadgimnazjalnych, na poziomie wyższym w formie studiów wyższych lub doktoranckich realizowanych w trybie dziennym), nie szkoli się (czyli nie uczestniczy w pozaszkolnych zajęciach, które mają na celu uzyskanie, uzupełnienie czy też doskonalenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych lub ogólnych potrzebnych do wykonywania pracy).

Z socjologicznego i ekonomicznego punktu widzenia omawianą kategorię stanowią osoby niezarabiające, żyjące „na koszt innych”. Są wśród NEET-ów zarówno młodzi ludzie wysoko wyedukowani, którzy nie mogą znaleźć pracy stosownie do

posiadanych kwalifikacji, jak i ci, którzy legitymują się niskim poziomem kwalifikacji, bo zbyt wcześnie przerwali naukę w szkole, a także osoby nieakceptowane społecznie, często wchodzące w konflikt z prawem. Nie można zatem jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, kim jest przeciętny przedstawiciel „pokolenia ani-ani”.

Nie można jednoznacznie określić wieku młodzieży NEET-s. W większości krajów europejskich do niedawna przyjmowało się, że są to osoby w wieku 15–24 lata. Obecnie, głównie z powodu wydłużającego się okresu kształcenia, przedział wiekowy został wydłużony do 29 lat. Interwał ten został przyjęty przez Komisję Europejską w dokumentach programowych Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS, 2015). W podobny sposób wiek NEET-sów określa Eurostat. Dodatkowo uszczegóławia przedziały wiekowe i wprowadza podział na kilka kategorii, tj.: 15–19 lat, 15–24 lat, 20–24 lat, 20–29 lat i 25–29 lat (Eurostat, 2016). Poza kontynentem europejskim, np. w Japonii, kategorią NEET określa się osoby w wieku 15–34 lat, wskazując, że są to zarówno bezrobotni, nieposzukujący pracy i niekształcący się w jakikolwiek sposób, jaki i ci, którzy nie są zaangażowani w obowiązki domowe (Furlong, 2007).

Także polskie akty prawne wskazują na potrzebę wzięcia pod uwagę młodych ludzi do 30. roku życia. Nowelizacja Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw z dnia 14 marca 2014 roku określa bowiem instrumenty pomocy adresowanej właśnie do osób do tego wieku (Dz.U. 2014, poz. 598).

Informacje podane przez Eurostat w 2016 roku wskazują, że w 2015 r. liczba NEET-sów w UE wynosiła wśród osób z grupy wiekowej: 15–19 lat – 6,3%; 20–24 lat – 17,3% (liczba ta niemal się potroiła w stosunku do lat wcześniejszych); 25–29 lat – 19,7% (czyli 1 osoba na 5 młodych bezrobotnych należała do pokolenia trzy razy nic). Można zaryzykować stwierdzenie, że populacja NEET-sów wzrasta wraz z ich wiekiem.

Odsetek osób należących do tej grupy młodzieży przestaje być marginalny i z tego względu kategoria ta wzbudza w ostatnim czasie coraz większe zainteresowanie badawcze przedstawicieli nauk społecznych i ekonomicznych. Zawarte w bazach Eurostatu dane statystyczne dotyczące pokolenia NEET-s umożliwiają dokonanie analizy ich sytuacji na rynku pracy. Optymistycznym wydaje się być fakt, że pomimo tendencji zwykłych jeśli chodzi o samą liczbę przedstawicieli „pokolenia ani-ani”, w grupie tej można zaobserwować pewne pozytywne zjawiska. Ma to miejsce zwłaszcza w krajach wysoko rozwiniętych gospodarczo.

Analiza danych za lata 2004–2015 przeprowadzona przez M. Balcerowicz-Szcutnik i J. Wąsowicza (2016, s. 193–204) pozwala na stwierdzenie, że „do grupy tych państw należą:

- a) Niemcy – spadek stopy bezrobocia NEET-s o prawie 51%, spadek odsetka biernych zawodowo NEET-s o 19,4% i jednoczesny wzrost liczby zatrudnionej młodzieży o 12,3%,
- b) Luksemburg – spadek stopy bezrobocia NEET-s o 13,6%, odsetek biernych zawodowo NEET-s bez zmian i jednoczesny wzrost liczby miejsc pracy dla młodzieży o 44,1%,
- c) Szwecja – spadek stopy bezrobocia NEET-s o 17,1%, wzrost odsetka biernych zawodowo NEET-s o 5,3% i jednoczesny wzrost liczby zatrudnionych o 23,6%,

- d) Malta – spadek stopy bezrobocia NEET-s o 30,2%, spadek odsetka biernych zawodowo NEET-s o 23,1% i jednoczesny przyrost zatrudnionej młodzieży o 7,3%,
- e) Austria – spadek stopy bezrobocia NEET-s o 7%, spadek odsetka biernych zawodowo NEET-s o 22,6% i jednoczesny wzrost liczby zatrudnionej młodzieży o 10,6%” (Wąsowicz, 2016).

Zdaniem B. Serafin-Juszczak, biorąc pod uwagę prowadzoną w poszczególnych państwach politykę aktywizacji ludzi młodych, skalę NEET oraz charakterystyczne cechy młodzieży, ujawniono cztery wzory kształtowania się zjawiska NEET. Niskie wskaźniki NEET charakteryzują państwa prowadzące politykę *flexicurity*, a w edukacji system dualny – Austrię, Danię, Finlandię, Niemcy, Luksemburg, Szwecję i Wielką Brytanię. W tych krajach, wśród osób pozostających poza rynkiem pracy i edukacji dominują nieaktywni zawodowo, nisko wykwalifikowani, ale już z pewnym doświadczeniem zawodowym.

Wysokie wskaźniki NEET cechują natomiast państwa, w których aktywność młodych roczników napotyka na bariery strukturalne, a status NEET jest raczej przymusowy. Do tej kategorii częściej wchodzi kobiety, osoby nieaktywne zawodowo i bez zawodowego doświadczenia, choć w wielu wypadkach wysoko wykwalifikowane. Obok Polski, jest to wzór występujący w Grecji, Słowacji, Bułgarii, Rumunii, na Węgrzech oraz we Włoszech.

W niektórych państwach znacznie osłabionych w wyniku ostatniego kryzysu gospodarczego, chociaż od 2008 r. stopa bezrobocia osób młodych zwiększyła się tam dwu- lub trzykrotnie, wskaźnik udziału NEET kształtuje się poniżej średniej unijnej. Sytuacja taka występuje m.in. w Estonii, Irlandii, Hiszpanii, Portugalii, na Litwie i Łotwie, a przeciętnym NEET-em jest tam średnio wykwalifikowany bezrobotny z doświadczeniem zawodowym.

Relatywnie wysokie wskaźniki udziału NEET-sów wśród młodzieży występują natomiast w połączeniu z obecnością młodych bezrobotnych mężczyzn, zwykle wysoko wykwalifikowanych, ale bez doświadczenia zawodowego oraz osób zniechęconych poszukiwaniem pracy. Taka sytuacja występuje w Belgii, na Cyprze, w Czechach, Francji, Słowenii (Serafin-Juszczak, 2014, s. 53–54).

Ekonomia a rynek pracy dla młodych – specyfika Polski i UE. Rynek pracy jest tworem dynamicznym, podlegającym ciągłym zmianom i przekształceniom. W jego ramach występują różne procesy, zjawiska i zależności opisywane w teorii rynku pracy (ujęcie mikroekonomiczne rynku pracy) i teorii zatrudnienia (ujęcie makroekonomiczne rynku pracy) (Kryńska, Kwiatkowski, 2010). Sytuacja na rynku pracy stanowi odzwierciedlenie procesów zachodzących w gospodarce Polski, ale także Unii Europejskiej, której nasz kraj jest członkiem.

Globalny kryzys finansowy doprowadził do znacznego wzrostu bezrobocia po długim okresie ekspansji. W 1999 roku bezrobocie w Unii Europejskiej wyniosło 9,2%, w 2007 r. spadło do 7,2%, a w związku z kryzysem ponownie wzrosło do 10,2 w 2014 roku (Ghoshray, Ordóñez, Sala, 2016). Dotychczas sądzono, że szczególnie dobrą pozycję na rynku pracy mają osoby młode z wyższym wykształceniem. Potwierdzały to dane statystyczne większości krajów unijnych przed 2008 rokiem, w których odnotowywano

stosunkowo niskie stopy bezrobocia wśród tej grupy osób. Po kryzysie 2008 roku sytuacja ta zmieniła się diametralnie. Szczególnie w Polsce odnotowano znaczący spadek stopy zatrudnienia (z 61,1% w 2008 roku do 43,3% w 2013 roku) i wzrost stopy bezrobocia (z 16,8% w 2008 roku do 23,5% w 2013 roku) osób młodych z wyższym wykształceniem (Rękas, 2015). W 2011 roku więcej niż jeden na pięciu młodych Europejczyków przed 25. rokiem życia nie miał pracy, a 20% miało zaledwie tymczasowe zatrudnienie (OECD, 2012).

Z powodu kryzysu ekonomicznego, którego skutki nadal kształtują zatrudnienie, sytuacja młodych ludzi na rynku pracy jest bardzo trudna – perspektywy stabilnego, długoterminowego zatrudnienia, nawet wśród młodych posiadających wyższe wykształcenie, są niezadowolające (Eurofound, 2016). Współcześnie młodzi ludzie w Polsce i Europie, wchodząc na rynek pracy, muszą stawić czoła dużym trudnościom. W ujęciu ogólnym zjawiska takie jak brak pracy i zatrudnienie tymczasowe kształtują kwestie zawodowe wśród młodych Europejczyków, choć pomiędzy poszczególnymi krajami członkowskimi istnieją w tym zakresie pewne różnice. Ponadto obecnie przejście od edukacji do zatrudnienia w Europie nie jest procesem przebiegającym sprawnie, w związku z czym młodzi ludzie doświadczają dużej niepewności i obaw podczas wejścia na rynek pracy. Należy jednak pamiętać, że europejskie doświadczenia w przejściu od edukacji formalnej do zatrudnienia różnią się w poszczególnych państwach członkowskich Unii. Szczególnie w krajach na południu Europy poziom bezrobocia wśród młodych jest niepokojąco wysoki: w Portugalii i Włoszech niemal jedna trzecia osób do 26. roku życia jest bezrobotna; w Hiszpanii i Grecji ten wskaźnik może wynosić nawet blisko połowę populacji w wieku 18–26 lat (de Lange, Gesthuizen, Wolbers, 2016).

Czasowe zatrudnienie w Hiszpanii i Grecji charakteryzuje sytuację zawodową około 45% młodych osób wchodzących na rynek pracy. Podobnie w Europie Wschodniej, osoby młode na rynku pracy mają duże trudności ze znalezieniem zatrudnienia, a nawet w przypadku podjęcia pracy zarobkowej – ich sytuację charakteryzuje duża niepewność. W Polsce i na Węgrzech nie ma pracy około 25% osób między 18. a 26. rokiem życia. Ponadto w Polsce ponad połowa młodych jest zatrudniona na czas tymczasowy (de Lange, Gesthuizen, Wolbers, 2016). W Europie Zachodniej oraz Północnej wejście ludzi młodych na rynek pracy wydaje się łatwiejsze: brak zatrudnienia dotyczy zaledwie 8% młodych w Holandii i Szwajcarii, a w pozostałych zachodnich krajach, jak Austria, Norwegia czy Niemcy, także kształtuje się na podobnie niskim poziomie i nie wzrosło w okresie kryzysu ekonomicznego ostatniej dekady (de Lange, Gesthuizen, Wolbers, 2016). Jednocześnie w tych krajach wielu młodych ludzi ma zatrudnienie tymczasowe – są to osoby w wieku 18–20 lat – dla przykładu w Niemczech i Holandii wskaźnik zatrudnienia na umowy czasowe dotyczy aż jednej trzeciej pracujących młodych ludzi. Niemniej warto podkreślić, że sytuacja zmienia się na przestrzeni ostatnich lat. Obecnie coraz częściej problem bezrobocia jest zjawiskiem indywidualnych wyborów niż uwarunkowań strukturalnych (przede wszystkim w dużych miastach).

Zdaniem ekspertów, głównym czynnikiem kształtującym rynek pracy i odpowiedzialnym za różnice w strukturze zatrudnienia wśród osób młodych w różnych krajach

Europy są uwarunkowania makroekonomiczne (OECD, 2000; Gangl, 2002; Blanchard, 2006). Jeśli sumaryczny wskaźnik bezrobocia jest wysoki, także brak zatrudnienia wśród osób młodych kształtuje się na wysokim, a najczęściej wyższym, poziomie. Podobnie, jeśli w danym kraju większość umów zawiera się na okres czasowy, młodzi ludzie są zatrudniani na czas określony – wśród młodych pracowników wskaźnik zatrudnienia czasowego jest wówczas zazwyczaj o wiele wyższy niż w pozostałych grupach wiekowych (de Lange, Gesthuizen, Wolbers, 2016). W niektórych krajach zatem młodzież stanowi znaczącą większą część niż pozostali bezrobotni lub tymczasowo zatrudnieni w porównaniu z resztą siły roboczej. We Włoszech na przykład młodzież jest prawie 3,5 razy bardziej narażona na bezrobocie niż osoby starsze, podczas gdy w Niemczech wskaźnik ten wynosi zaledwie 1,5. Podobnie rosyjska młodzież ma około dwukrotnie większą szansę na tymczasową pracę w porównaniu ze starszą siłą roboczą, podczas gdy w Luksemburgu wskaźnik ten wynosi prawie 5. Dane te sugerują, że same warunki makroekonomiczne nie są w stanie wyjaśnić różnic między krajami w integracji na rynku pracy młodzieży. Blossfeld, Buchholz, Bukodi and Kurz (2008) na przykład udowadniają, że globalizacja gospodarcza doprowadziła do większych trudności i niepewności w procesie wejścia na rynek pracy niż restrukturyzacja gospodarcza. W wielu innych badaniach podkreślono rolę narodowych warunków instytucjonalnych w wyjaśnianiu międzynarodowych różnic we wzorcach wejścia na rynek pracy między krajami europejskimi.

Współczesne cechy rynku pracy w Polsce to konsekwencja m.in.: zmian obserwowanych w gospodarce europejskiej, ale także światowej w ostatnich dekadach, pojawienia się nowych technologii i organizacji produkcji, nowych form zatrudnienia na gruncie prawa pracy i prawa cywilnego itd. W efekcie powstała potrzeba modyfikacji dotychczasowych lub tworzenia nowych teorii i podejść badawczych wyjaśniających funkcjonowanie rynku pracy w nowych warunkach gospodarczych (Rękas, 2014). Konieczne jest także wprowadzenie nowych form pomocy młodym ludziom w wejściu na rynek, system motywacji, zwłaszcza wśród osób, których nie dotyczy obowiązek szkolny (>18 lat), a którzy nie pracują i nie kontynuują nauki.

Podsumowanie. Biorąc pod uwagę wszystkie dane zaprezentowane w opracowaniu, państwa UE stoją przed problemem reintegracji młodych ludzi będących poza rynkiem pracy i edukacji. W przypadku kategorii NEET-s podstawową trudnością jest jej ogromna różnorodność. Praca edukacyjna z tego rodzaju grupą stanowi wyzwanie dla edukatorów dorosłych w kontekście diagnozy, wsparcia, doradztwa, treningu interpersonalnego. Równie ważnym i trudnym elementem, wykraczającym poza andragogiczne uwarunkowania jest dotarcie do tejże grupy oraz wyzwolenie w poszczególnych NEET chęci do zmiany, a więc wejścia w rolę uczącego się lub pracownika (zob. Tomczyk, Vanek, 2017).

Młodzi ludzie niekontynuujący zdobywania formalnego lub pozaformalnego wykształcenia, nabywania kompetencji zawodowych oraz jednocześnie niepodejmujący pracy cechują się także w wielu przypadkach roszczeniowością względem utrzymującej ich rodziny lub wobec państwa. Grupa ta stanowi specjalny rodzaj NEET, wymagający dalszych pogłębionych badań odnoszących się do wyborów życiowych, czy też krytycznych sytuacji warunkujących bycie poza systemem edukacyjnym i rynkiem pracy.

W 2017 r. pojawiła się po raz pierwszy w Polsce sprawa w sądzie, w której stronami były matka i córka niekontynuująca nauki w szkole średniej. Ponieważ córka po ukończeniu 18 lat zrezygnowała z uczęszczania do szkoły i zabroniła nauczycielom przekazywania informacji matce na temat wyników w nauce, ta zgłosiła sprawę do sądu, aby zdjęty został z matki obowiązek utrzymywania dziecka, które jest dorosłe i nie kontynuuje nauki. Problem jest tym bardziej znaczący, że brak aktywności młodych ludzi w sferze nauki tudzież podejmowania aktywności zawodowej powoduje ich stopniowe wykluczanie ze społeczeństwa, generuje postawy i zachowania dysfunkcyjne oraz buduje patogeniczne relacje międzyludzkie. Brak aktywności edukacyjnej i zawodowej są czynnikami warunkującymi zjawisko społecznej dezorganizacji, a ta z kolei prowadzi do wielu następstw związanych z ekskluzją społeczną (Morris, 1957; Baldwin, Bottoms, 1976; Sawicki, 2016). Im dłużej młoda osoba pozostaje poza rynkiem pracy i systemem edukacyjnym, tym trudniejsze jest przywrócenie jej do stanu właściwego funkcjonowania społecznego (Raport MPiPS, 2016). Grupa NEET w świetle przytoczonych analiz jest jednym z trudniejszych zbiorowisk w aspekcie generowania rozwiązań sprzyjających rozwojowi, minimalizacji wykluczenia społecznego czy też usuwania negatywnych cech takich jak wyczucona bezradność.

Bibliografia

1. Balcerowicz-Szkutnik, M. (2017), *Perspektywy zatrudnienia absolwentów na polskim rynku pracy* (współautor Skórska A.A., Wąsowicz J.), „Studia Ekonomiczne”, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach nr 316, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice, s. 7–17.
2. Baldwin J., Bottoms A.E. (1976), *The urban criminal*, London.
3. Blanchard O. (2006), *European unemployment: the evolution of facts and ideas*. Economic Policy, 21(45).
4. Blossfeld, H.-P. Buchholz S., Bukodi E., Kurz K. (2008), *Young Workers, Globalization and the Labor Market*. Comparing Early Working Life in Eleven Countries. Cheltenham, UK/Northampton, MA: Edward Elgar.
5. De Lange M., Gesthuizen M., Wolbers M.H.J. (2014), *Youth Labour Market Integration across Europe: the Impact of Cyclical, Structural and Institutional Characteristics*. “European Societies”, Vol. 16.
6. De Lange M., Gesthuizen M., Wolbers M.H.J. (2012), *Trends in labor market flexibilization among Dutch school-leavers: the impact of economic globalization on educational differences*. International Sociology, (27).
7. Elder S. (2015), *What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?*, „Technical Brief No. 1”, International Labour Office, January p. 1–3.
8. Eurofound (2016), *Exploring the diversity of NEETs*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
9. Eurofound, *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2012, p. 19.
10. Eurostat (2018), <http://ec.europa.eu/eurostat> [14.02.2018].
11. Furlong A. (2007), *The zone of precarity and discourses of vulnerability: NEET in the UK*, „Journal of Social Sciences and Humanities” 2007, no. 381, p. 109, http://ci.nii.ac.jp/els/110006483995.pdf?id=ART0008509809&type=pdf&lang=en&host=cinii&order_no=&ppv_type=0&lang_sw=&no=1478794875&cp= [14.02.2018].

12. Gangl M. (2002), *Changing Labour Markets and Early Career Outcomes: Labour Market Entry in Europe Over the Past Decade*. "Work, Employment and Society", 16.
13. Ghoshray A., Ordóñez J., Sala H. (2016), *Euro, crisis and unemployment: Youth patterns, youth policies?* "Economic Modelling" 58.
14. http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1254en.pdf [14.02.2018].
15. <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/europejski-fundusz-spoleczny/przeczytaj-oeuropejskim-funduszu-spoliecznym/> [14.02.2018].
16. Kryńska E., Kwiatkowski E. (2010), *Polityka państwa wobec rynku pracy: idee ekonomiczne i rzeczywistość*, „Polityka Społeczna” nr 5–6.
17. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (2016), *Sytuacja na rynku pracy w 2016 roku*, <https://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/raporty-sprawozdania/rynek-pracy/sytuacja-na-ryнку-pracy-osob-mlodych/rok-2016/>
18. Morris, T.P., (1957), *The criminal area, a study in social ecology*, London.
19. OECD (2000), *From Initial Education to Working Life: Making Transitions Work*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
20. OECD (2012), *Employment policies and data*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
21. Opis Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, Warszawa, 27 marca 2015 r., s. 14, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/1960/SZOOP_PO_WER_14_20.pdf [14.02.2018].
22. Portal Funduszy Europejskich, *Przeczytaj o Europejskim Funduszu Społecznym*,
23. Rękas M. (2015). *Sytuacja ludzi młodych na rynku pracy w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej w latach 2008–2013*. „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 214.
24. Saczyńska-Sokoł S., Łojko M. (2016), *Sytuacja młodzieży NEET na rynku pracy. Situation of NEETs on the labor market*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria: Administracja i Zarządzanie, nr 108, s. 98
25. Serafin-Juszczak B. (2014), *NEET – nowa kategoria młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym*, *Folia Socjologica* 49, 2014.
26. Szczęśniak M., Rondon G. (2011), *Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie*, „Psychologia Społeczna” 2011, nr 3 (18), s. 242.
27. Tomczyk Ł., Vanek B. (2017), *Adults literacies as benefit for inclusion and equity : reports on young adults being NEETs: Estonia, Iceland, Poland and Slovakia*. Cracow: Department of Social Pedagogy and Andragogy Pedagogical University of Cracow. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 291, s. 193–204.
28. Ustawa z dnia 14 marca 2014 roku o zmianie Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014, poz. 598), (w:) Internetowy System Aktów Prawnych <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140000598> [14.02.2018].
29. Wąsowicz J. (2016), *Elastyczność zatrudnienia a sytuacja na rynku pracy w warunkach negatywnego szoku ekonomicznego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe.

Adnotacja. Tekst powstał w ramach projektu Adult Literacies as Benefit for Inclusion and Equity/ALBIE. Projekt numer 1352380 finansowany jest ze źródeł Erasmus+ KA2.

dr Łukasz TOMCZYK, dr hab. Jolanta MAĆKOWICZ, dr Olga WYŻGA, dr Patrycja CURYŁO-SIKORA, dr Anna DUDA, dr Anna MRÓZ, dr Barbara PIETRYGA-SZKARŁAT – Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Wydział Pedagogiczny